

DVI ANKSTYVOSIOS KONFUCINĖS ETIKOS INTERPRETACIJOS

2014 m. birželio 30 d. Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete Filosofijos istorijos ir logikos katedros doktorantas Vytis Silius gynė daktaro disertaciją *Contemporary Philosophical Controversy on the Nature of Early Confucian Ethics* (liet. *Ankstyvosios konfucinės etikos pobūdis šiuolaikinėje filosofijos kontroversijoje*), kuri laikytina įnašu į Lietuvoje negausius tarpkultūrinius ankstyvosios kinų mąstymo tradicijos tyrimus. Disertacijos gynimo tarybos pirmininkas VU profesorius Audrius Beinorius susirinkusiems į posėdį pristatė tarybos narius: MRU profesorių Bronislovą Kuzmicką, LKTI vyresn. mokslo darbuotoją Vytautą Rubavičių, VU docentą Mintautą Gutauską, VU profesorių Alydą Jokubaitį, bei oponentus: VDU docentę Agnę Budriūnaitę ir Islandijos universiteto docentę Geirą Sigurdssoną. Posėdyje dalyvavo disertacijos mokslinis vadovas profesorius Marius Povilas Šaulauskas, fakulteto mokslininkai, doktorantai ir gausūs svečiai.

Pirmininko pakviestas pristatyti ginamą disertaciją Silius kalbą pradėjo teigdamas, jog disertacijoje yra tiriami dviejų šiuolaikinių vakarietiškujų filosofinių žiūrų atsakymai, kas laikytina esminiais ankstyvosios konfucinės etikos bruožais, fiksuojama nesutarimo tarp šių žiūrų ašis. Dviejų interpretacijų, pretenduojančių padėti šiandieniam vakariečiui geriau suprasti ankstyvojo konfucianizmo etinių raštų prasmę bei aktualumą nūdienai – konfucinės dorybių etikos ir konfucinės vaidmenų etikos – pasirinkimą disertantas grindė pirmosios populiarumu anglakalbėje

akademineje literatūroje ir antrosios naujumu bei perspektyvumu. Silius pažymėjo, jog disertacijoje šias interpretacijas lygina, siekdamas įvertinti naujos alternatyvios ankstyvojo konfucianizmo šaltinių interpretacijos – konfucinės vaidmenų etikos – plėtojimo perspektyvas. Pasak disertanto, įsigalėjusio interpretacinio modelio skiriamasis bruožas yra tas, kad aiškinant konfucinę etiką atskaitos tašku laikoma aristotelinė ir neoaristotelinė etikos sistema. Šio atskaitos taško pasirinkimas kelia, anot jo, kelias rimtas problemas: dėl siekimo vieną kultūrą paaiškinti kitos kultūros sąvokomis kyla metodologinė (nebendramatiškumo) problema, dėl pamatinių ankstyvojo konfucianizmo sąvokų susiaurinimo iki dorybinių terminų kyla sąryšingumo aspekto marginalizavimo problema. Toks asimetris lyginamosios filosofijos pobūdis, disertanto teigimu, sudarė sąlygas atsirasti naujai interpretacinei schemai – konfucinei vaidmenų etikai, kurios ašimi laikytina reliacinė žmogaus samprata, žmogų aiškinanti kaip jo gyvenamų sąryšių ir vaidmenų, suvokiamų kaip ontologiškai, epistemiškai bei egzistenciškai pirmaeilį, visumą. Pagrįsdamas per pastaruosius porą dešimtmečių atsiradusios naujos interpretacijos teisėtumą, disertantas akcentavo pastarosios žiūros pranašumą – naujoji prieiga įveikia sunkumus, kylančius įsigalėjusiam interpretaciniam modeliui (konfucinei dorybių etikai), atskleidžia pamatinių ankstyvojo konfucianizmo etinių terminų vertimo silpnybes ir siūlo kitokius atitikmenis, geriau atliepiančius kiniškųjų terminų daugiareikšmiškumą.

Disertanto mokslinis vadovas prof. M. P. Šaulauskas aptarė disertacijos tokia tematika atsiradimo Lietuvos akademinėje gyvenime aplinkybes, pabrėžė konsultantų iš užsienio – Brown universiteto profesoriaus Henry Rosemonto jaunesniojo ir Hawaii universiteto profesoriaus Rogerio Ameso – įnašą. Disertanto pasirinkimą ieškoti tokios interpretacinės kalbos, kuri adekvačiau perteiktų ankstyvąjį konfucianizmą, Šaulauskas pavadino Apšvietos idėja, tačiau palinkėjo savo užimamos teorinės laikysenos teisingumu įtikinti ir gynimo tarybą. Gynimo tarybos pirmininkas trumpai paminėjo posėdyje nedalyvavusių disertacijos konsultantų teigiamus doktoranto atlikto darbo vertinimus, pažymėjo Siliaus vienerių metų Fulbrighto tiriamąsias studijas Hawaii universitete, kuriose jaunasis tyrėjas turėjo progos bendrauti su konsultantais akis į akį.

Disertacijos oponentė doc. A. Budriūnaitė pabrėžė įsitikinimą, kad Siliaus atliktas tyrimas yra neabejotinai aktualus ir toks išliks praėjus ne vieneriems metams, džiaugėsi, jog disertacijos pateikimas anglų kalba atveria plačias tarptautinės tyrimo rezultatų sklaidos galimybes. Budriūnaitė samprotavo, jog naujas požiūris į konfucinę etiką galbūt paskatins iš naujo persvarstyti kitų nevakarietišku filosofinių sistemų įsigalėjusias interpretacijas. Oponentė išreiškė nuogąstavimą, jog disertacijoje pateikta meta-perspektyva, suponuojanti objektyvumą, galbūt tėra tik Vakarų filosofijos diskurso dalis, t. y. jog tyrimas yra nulemtas paties autoriaus vakarietiškos pasaulėvokos. Budriūnaitė pažymėjo pasigedusi išsamesnės ankstyvojo konfucianizmo šaltinių analizės, prašė aptarti filosofines dorybių etikos interpretacijos susiformavimo prielaidas, Vakarų mąstymo ypatumus, lėmusius tokį požiūrį į konfucinę filosofiją. Oponentė taip pat kvietė pasvarstyti, ar vaidmenų etikos in-

terpretacija nėra tiesiog dar viena vakarietiška teorinė schema, iš esmės nesiskirianti nuo dorybių etikos interpretacijos, jei laikysimės požiūriu, kad XXI a. žmogaus pasirinktas bet kuris interpretacijos būdas vis vien liks ydingas.

Atsakydamas į oponentės pastabas ir klausimus, Silius pripažino, jog vakarietiškos kultūros įtaka tyrimui yra neabejotina ir išryškėja jau iš paties tyrimo būdo pasirinkimo, tačiau pabrėžė ir savo pastangas reflektuoti kultūrinės prielaidas. Atliktame tyrime veikiau buvę siekta atskleisti metodologines, terminologines konfucinės dorybių etikos interpretacijos susiformavimo prielaidas, o filosofinių prielaidų paieška turėtų būti paremta žmogaus sampratos skirtumų analize, kuri disertanto esanti atidėta ateities tyrimams. Į skeptišką oponentės kvietimą pergalvoti konfucinės vaidmenų etikos interpretacijos indėlį į tokio pobūdžio tyrimus Silius atsakė, jog, nors tai ir yra dar viena „iš principo vakarietiška interpretacija“, visgi ji yra pakankamai sviri ir realiai dalyvaujanti akademinėje bendruomenėje vykstančiose diskusijose. Jos vertę disertantas taip pat grindė pabrėždamas skirtumų nuo ankstesniųjų interpretacinių schemų reikšmingumą, reikšdamas įsitikinimą, jog neįmanoma atrasti vienos teisingos ir galutinės interpretacijos.

Kitas disertacijos oponentas doc. G. Sigurdssonas taip pat pripažino neabejotiną atliktos kritinės egzistuojančių ankstyvosios konfucinės etikos interpretacinių modelių analizės aktualumą ir teigė, kad tokia komparatyvistinė prieiga leido disertantui išvengti ankstyvosios konfucinės etikos vienpusiško pateikimo. Oponentas pabrėžė disertanto disponuojamas tiek filosofinę, tiek sinologinę kompetencijas, išreiškė viltį, jog disertacija pasirodys monografijos pavidalu. A. MacIntyre'o tezės, verčiančios suabejoti aristoteli-

nės ir konfucinės etikos bendramatiškumu, pasitelkimą oponentas įvertino kaip originalų darbo autoriaus žingsnį. Atkreipdamas dėmesį į ankstyvojo kinų mąstymo tradicijos terminų polisemiškumą, Sigurdssonas svarstė apie konfucinio *de* termino santykio su aristoteliniu *arete* terminu galimybes, klausė, ar sugretinimas visgi negalėtų būti vaisingas, abi kategorijas praturtinantis žingsnis, ir kvietė pergaltoti, ar yra tokių *de* vartojimo atvejų kinų tradicijoje, kur jo vertimas „dorybė“ yra geriausias įmanomas. Oponentas taip pat išvelgė konfucinės vaidmenų etikos interpretacijos pervertinimo pavojų, klausė, ar ji nesupaprastina konfucianizmo pernelyg akcentuodama jo vieno dėmens – gyvenamų vaidmenų ir santykių – svarbą, ar pristatydama konfucianizmą kaip išskirtinai etinę sistemą nesusiaurina jo, ar šią teorinę laikyseną pateisintų patys konfucianizmo sekėjai. Konfucinės vaidmenų etikos interpretacija įgautų daugiau solidumo atsakius, ar apskritai konfucianizmas praturtina bendrą etikos tyrimų sritį, ar jo interpretacinės žiūros pajėgia išeksponuoti konfucianizmo aktualius bei potencialius nuopelnus šioje srityje. Oponento teigimu, turėtų būti deramai įvertinta dar ir tai, kad ši interpretacija, atmesdama pamatinių ankstyvojo konfucianizmo etinių terminų psichologizavimą, remiasi neįtikinama konfucianizmo „vidujybės“ ir „išorės“ (*nei wai*) samprata.

Atsakydamas į Sigurdssono klausimą apie konfucinio *de* turinį ir jo sugretinimo su aristoteliniu *arete* perspektyvumą, Silius nurodė pirmąją jo sąlyga laikantis konfucinių terminų ir Vakarų intelektualinės tradicijos skirtingumo pripažinimą, taigi nuostatą nesuvesti vieno į kitą. Disertantas teigė sutinkantis, kad konfucinė *de* samprata gali praturtinti vakarietišką „dorybės“ kategoriją, tačiau būtų neapdairu ir skubota laikytis prielaidos, jog „dorybė“ yra tinkamas atitikmuo *de* vertimui, tai trukdytų

atrasti platesnį *de* termino konotacijų lauką. Priekaištą dėl konfucinės vaidmenų etikos interpretacijos ribotumo – konfucianizmo pristatymo išskirtinai kaip etinės sistemos – Silius atrėmė teigdamas, jog toks išpūdis apie šią interpretaciją kyla dėl jos šalininkų naudojamos retorikos, itin pabrėžiančios savo oponuojančią laikyseną ankstesnių interpretacijų atžvilgiu. Disertanto manymu, konfucinės vaidmenų etikos pozicijai įsitvirtinus, retorika keisis. Siekį ankstyvosios konfucinės etikos pobūdį įvardyti vienu terminu disertantas teisingai patiems konfucianizmo sekėjams būdingu savęs pozicionavimu kaip vieningos, nuoseklios doktrinos bei jų įsitikinimu tokio žingsnio prasmingumu. Silius pripažino, jog konfucinės vaidmenų etikos pateikiama konfucianizmo interpretacija siekia savojo indėlio į bendrą etikos tyrimų sritį, tačiau jo pasvėrimas esą dar kiek ankstyvas užmojis. Žvelgiant iš šios interpretacijos perspektyvos, žmogų anksatyvajame konfucianizme aiškinančios kaip įvairiausių santykių visetą, kiniškas *nei* veikiau būtų nuoroda į „vidinę sąryšio struktūrą“, o ne „vidinę individo esybę“, o „vidujybė“ ir „išorė“ (*nei wai*) turėtų būti suvokiamos kaip neatsiejamos, – dėstė mintis disertantas.

Toliau savo pastabas ir klausimus, iš kurių paminėsime tik keletą, pateikė gynimo tarybos nariai. Prof. B. Kuzmickas atkreipė dėmesį į galimą dermę tarp konfucinės vaidmenų etikos siūlomos reliacinės žmogaus sampratos ir iš mokymo apie Švč. Trejybę plaukiančios dialogiškos, realizuojamos per santykius krikščioniškos asmens sampratos. Vyresn. m. d. V. Rubavičius naujosios santykiškumą ir socialinį vaidmeniškumą iškeliančios interpretacijos atsiradimą siūlė aiškinti vakarietiškomis naujovėmis – dekonstrukcijos ir socialinio konstruktyvizmo idėjomis, kvietė disertantą pergaltoti vartojamo termino *intimacy* konotacijų lauką, imti domėn jo reikšmę luominėje

visuomenėje. Doc. M. Gutauskas pažymėjo Silius tyrimo kaip „hermeneutinio projekto“ pranašumus: pačios interpretacijos prielaidų ir galimybių klausimų svarstymą, perėjimą nuo paskirų sąvokų vertimo problemos prie sąvokų spiečių vertimo-interpretavimo, leidžiančio neįvardijant savo vakarietiškomis sąvokomis suprasti, kas turima omenyje konfucinėje etikoje. Pažymėjęs konfucinės vaidmenų etikos interpretacijai būdingą apdairumą renkantis sąvokas, suvokimą apie netinkamą sąvokų keliamą pavojų iškreipti ir trukdyti suprasti, Gutauskas kvietė disertantą įvertinti negatyvaus kalbėjimo kaip aiškinimo būdo produktyvumą. Prof. A. Jokubaitis teigė manantis, jog moralės filosofijos požiūriu disertacijos rezultatai galėjo būti didesni, jog disertantas nepateikė pakankamai argumentų, įtikinančių esant prieštaravimą tarp klasikinės dorybių etikos ir to, kas disertacijoje vadinama vaidmenų etika. Kadangi dorybių etika yra glaudžiai susieta su socialinių vaidmenų reikšmės suvokimu, – svarstė Jokubaitis, – sąryšis tarp dorybių etikos ir vaidmenų etikos turėtų būti laikomas konjunkciniu, o ne griežtuju disjunkciniu, taip pat pažymėjo įsitikinimą, jog „iš vaidmenų neįmanoma padaryti etikos“. Prof. A. Beinorius vaidmenų etikos interpretacinį modelį siūlė laikyti atliepiančiu kultūrinėje psichologijoje, palyginti jaunoje disciplinoje, vykstančius tyrimus, bylojančius, jog Vakaruose formuluojamos etinės teorijos neturėtų būti mechaniškai projektuojamos į kitų kultūrų pasaulėžiūrinių sistemų pažinimą. Beinorius į komparatyvistinės analizės lauką disertantui siūlė įtraukti kultūrinės psichologijos tėvų Hazel Rose Markus ir Shinobu Kitayamos, lyginamosios filosofijos tyrėjo Thomo Kasulio darbus.

Disertantas dėkojo gynimo tarybos nariams už ateities tyrimams praversiančias idėjas, analizės lauką praplėšiančius šaltinius. Kuzmicko mintį, kad Švč. Trejybės samprata yra

sąryšinio asmens sampratos pavyzdys, Silius teigė esant svarbią, tačiau abejojo šių sampratų sutapties galimybe, nes iš konfucinės vaidmenų etikos perspektyvos ne tiek kitas žmogus laikomas mano tapatybės sudedamąja dalimi, kiek mano santykis su tuo kitu asmeniu. Disertanto manymu, nuo negatyvaus kalbėjimo negalima pradėti supratimo proceso, tačiau jis suteikia turimam supratimui subtilumo, todėl laikytinas pasiteisinančiu aiškinimo būdu. Silius nesutiko su Jokubaičio pastaba dėl vaidmenų etikos neteisėtumo ir pareiškė įsitikinimą, jog „iš vaidmenų etiką padaryti galima“, tą ketinantis plėtoti vėlesniuose tyrimuose. Disertantui atsakius į gynimo tarybos narių pastabas ir klausimus, disertacijos gynimo posėdyje dalyvavusi doc. Loreta Poškaitė atkreipė dėmesį į kinų aktyvumą verčiant Vakarų sinologų darbus į kinų kalbą ir klausė, kaip patys kinų mokslininkai vertina konfucinę vaidmenų etiką. Nepaisant didėjančio susidomėjimo, pasak disertanto, konfucinė vaidmenų etika dar suprantama gana paviršutiniškai, tai liudija kad ir *role* termino vertimas kinišku naujadaru *juese*, o ne senąja ankstyvojo konfucianizmo *lun* kategorija. Reaguodama į Jokubaičio pastabas doc. Nijolė Radavičienė teigė mananti, kad Vakaruose vaidmenų įtaka etikos sferoje nėra rimtai tiriama, o nustatyti, koks sąryšis sieja konfucinės dorybių etikos ir vaidmenų etikos interpretacijas, galima tik padarius tyrimą, t. y. nesunaikinus antrojo dėmens, vaidmenų etikos, kaip legitimios savarankiškos etinės pozicijos.

Disertacijos gynimo posėdžio pabaigoje įvyko slaptas gynimo tarybos narių balsavimas, po jo paskelbta, jog taryba vienbalsiai nutarė suteikti Vyčiui Siliui humanitarinių mokslų srities filosofijos krypties daktaro mokslo laipsnį.

Gintarė Kurlavičiūtė